

Aleksandra Błachnio

LITEWSKI SYSTEM EDUKACYJNY W OBLICZU WYZWAŃ ZJEDNOCZONEJ EUROPY

Wprowadzenie

Litewski system edukacyjny podlega dynamicznym przemianom. Proces ten nie należy do łatwych, gdyż jego istota sprowadza się do jakościowej zmiany w myśleniu o edukacji. Po zeszłym systemie została tendencja do unifikacji i „nieprzepuszczalności” dla wykraczających poza standardy jednostek (por. Aidukienė, 2001). Wieloletnia rusefikacja i planowanie szkolnictwa nadal mają swój wpływ na szkoły i uczelnie na Litwie.

W okresie podległości ZSRR szkolnictwo na Litwie było ściśle podporządkowane moskiewskiemu centrum (Roffe, 1996). Tym samym miało skrajnie ograniczoną autonomię, a rozbudowana biurokracja efektywnie wstrzymywała wszelkie oddolne przejawy innowacyjności i kreatywności. Stan taki nie był pozbawiony zalet. Młodzi mieli zagwarantowaną stabilną przyszłość, gdyż konsekwentna polityka dostosowywania wydajności uczelni wyższych oraz całego systemu szkolnictwa do wymogów rynku dawała absolwentom gwarancję pracy, choć nie zawsze odpowiadała ich osobistym aspiracjom i możliwościom.

Dziś dokonujące się nieprzerwanie transformacje w sektorach życia socjokulturowego i ekonomicznego negują taką strategię edukacyjną, wskazując na jej niską użyteczność. Polityka zewnątrzsterowanego regulowania zasobami osobowymi szkół i uczelni jest na szczęście powoli wypierana przez demokratyczny system kształcenia (Kvieskiene, Mason, 2004). Powstała zatem możliwość wychowania pokolenia aktywnie oddziałującego na rozwój cywilizacji, a nie pogrążającego się w inercji. Teza ta nie stanowi *novum*, gdyż kierunek i charakter zmian dokonujących się w cywilizacji „globalnej wioski” opisał już na początku XX wieku

F. Znaniecki w swojej koncepcji „zbocheńca nadnormalnego” (por. Obuchowski, 2001).

Szkolnictwo formatujące „pożądanego”, bo „przeciętnego”, człowieka zdezaktualizowało się po rozpadzie imperium radzieckiego, a jego weryfikacja następuje obecnie wraz z postępującym procesem wchodzenia Litwy w struktury Unii Europejskiej. Dzisiejszy system edukacji, nawet na poziomie wyższym, nie gwarantuje młodemu pokoleniu „paszportu” do lepszego świata. Obecne usytuowanie kraju, w tym i systemu edukacyjnego, w gospodarce wolnorynkowej pociąga za sobą element niepewności w życiu każdego człowieka. Sytuacja ta powoduje konieczność wprowadzenia w proces edukacyjny nowych jakości, takich jak: osobista odpowiedzialność za samorozwój i samokształcenie, innowacyjność i kreatywność, podmiotowa autonomia i dystans (por. Błachnio, 2002).

Nowe oblicze szkoły

Obecnie – zgodnie z propagowaną w Unii Europejskiej ideą szkoły otwartej dla każdego i szkoły demokratycznej – system szkolnictwa ewaluuje w kierunku dostosowania się do potrzeb każdego ucznia. Nie jest to łatwe zadanie, gdyż zróżnicowanie potrzeb dotyczy nie tylko osobowej niepowtarzalności każdego z uczniów, ale także odrębności całych grup społecznych w kontekście ich życia. P. Boski podkreśla to stwierdzeniem, że: „Wielokulturowość staje się faktem społecznym w Unii Europejskiej” (2002, s. 120). Fakt ten opisuje również rzeczywistość społeczną Litwy, którą współtworzy ponad 100 różnych narodowości, m.in.: Rosjanie, Polacy, Białorusini, Ukraińcy, Żydzi, Łotysze, Romowie, Niemcy oraz Tatarzy (za: Hogan-Brun, Ramoniené, 2003). Taka mieszanka narodów i kultur istotnie wpłynęła na kierunek reformy edukacyjnej na Litwie i wymusiła podjęcie określonych kroków służących integracji i wzmacnianiu tożsamości narodowych, przy jednoczesnej próbie przeciwdziałania jakimkolwiek przejawom segregacji i dyskryminacji. Wraz z odzyskaniem przez Litwę państwowości podjęto zrozumiałe działania służące odrodzeniu kultury i języka litewskiego, gwarantując mniejszościom narodowym prawo zachowania odrębności kulturowej (Hogan-

-Brun, Ramoniené, 2003)¹. Zdaniem G. Hogan-Brun i M. Ramoniené (tamże), przyjęta przez Litwę polityka promowania społecznej integracji przy jednoczesnej dbałości o zachowanie kulturalnej i językowej różnorodności już przynosi efekty. Pomimo ograniczonych dotacji rozwija się – przy poparciu Ministerstwa Edukacji – szkolnictwo dwujęzyczne, zwłaszcza w regionach południowo-wschodnich Litwy, gdzie jest najwyższy wskaźnik wielokulturowości.

Obok szkół umożliwiających kształcenie dzieci i młodzieży w dwu, a nawet trzech językach, pojawiają się również ciekawe inicjatywy powoływania tzw. uniwersytetów ludowych (Kulich, 2002). Ich idea sięga dziewiętnastowiecznej Danii, gdzie pomysł N. Grundtviga na szkołę kształcącą w kulturze i rozwijającą osobowość, a nie jedynie umiejętności wychowanków, został po raz pierwszy praktycznie zrealizowany przez Ch. Kolda w 1851 roku. Szkoła miała uczyć „życia a nie przeżycia”, a jednocześnie formować świadomość wartości własnej odrębności kulturowej i osobowej. Na Litwie propaguje zarówno tę ideę, jak i instytucje uniwersytetów ludowych P. Kuprys. W kooperacji z Danią przyczyniło się to do powołania w latach dziewięćdziesiątych trzech uniwersytetów, m.in. w Rumšiskes. Działalność ta, choć ma ograniczony charakter, jest ważna, ponieważ pokazuje, jak Litwa otwiera się na Europę, ale przy tym troszczy się o zachowanie i kultywowanie odrębności i dziedzictwa kulturowego.

Wspomniane działania wzmacniające odrębność kulturową mieszkańców Litwy, poza aspektem politycznym, mają również wymiar ekonomiczny. Generują koszty związane z wykształceniem kadry nauczycielskiej mogącej przygotować społeczeństwo do zmian.

W punkcie wyjścia kwestii elementarnych okazało się, że niepodległość państwa i wprowadzenie litewskiego języka urzędowego ujawniły istniejące bariery językowe społeczeństwa (Hogan-Brun, Ramoniené, 2003). Konieczność wyuczenia ludzi języka narodowego i równocześnie języków

¹ Świadczy o tym wypowiedź Vytautasa Landsbergisa (marzec 1990 r.), w której apelował do litewskich mniejszości narodowych o aktywne wspieranie działań uczynienia z Litwy europejskiego państwa demokratycznego, gwarantując im prawo do własnego języka, kultury i obyczajów.

europejskich pokazała istniejące braki kadrowe. Na rynku nie było wystarczającej liczby nauczycieli języków narodowych i obcych, a nadmiar rusycystów nie był możliwy do zagospodarowania. Natomiast wymóg komunikatywności był niekwestionowany. Młode pokolenie chciało i chce umiejętnie wysławiać się w wybranych językach. Wykształcenie dydaktyków języków obcych jest długotrwałym procesem. Może się zatem okazać pierwszą trudnością dla młodych Litwinów wchodzących na rynek pracy w Europie.

Drugim zasadniczym krokiem w reformie systemu edukacyjnego Litwy jest próba wprowadzenia demokratycznej szkoły w rzeczywistość społeczną. Oznacza to konieczność przełamywania zastanych schematów autorytarnych w mentalności nauczycieli, uczniów oraz rodziców. Miniony system bazował głównie na biernym podporządkowywaniu się dyrektywom autorytetu, przy czym autorytet był przypisany pełnionej roli, a nie faktycznym osobowym czy sytuacyjnym przesłankom. Wytworzenie się w uczniach podległości wobec narzucanych im z zewnątrz wartościom widać wyraźnie w dominujących zachowaniach. Nauczyciele (Kvieskiene, Mason, 2004) potwierdzają, że młodzież nadal:

- nie potrafi generować własnej opinii i, co najważniejsze, postrzegać jej jako równie ważnej i wartościowej;
- ma trudności z podejmowaniem samodzielnych decyzji;
- decydując się na coś, nie potrafi konsekwentnie i odpowiedzialnie dochodzić do celu;
- tkwi w rozłamie między reformującą się szkołą i uczelnią a nadal autorytarnym myśleniem w domach;
- wyraża gotowość na dyscyplinę, gdyż w niej widzi klucz efektywności;
- odczuwa niepokój w sytuacji, w której autorytaryzm jest zastępowany demokratycznym stylem nauczania.

Obecne próby kształtowania w młodych gotowości i potrzeby samokształcenia i samorozwoju zderzają się ze wskazaną pasywną postawą „wyczekiwania na”.

Analizując warunki życia, które wynikają z postępującej globalizacji, hektycznej mobilności i anomii wartości (Obuchowski, 2000), można zauważyć, że współczesny człowiek, zwłaszcza młody, musi się zmagać

z licznymi trudnościami. Wysoki wskaźnik bezrobocia² (za: Kvieskiene, Mason, 2004, s. 196) przy coraz częściej zawodzącej opiece socjalnej w sposób istotny blokuje potencjał rozwojowy ludzi młodych, równocześnie zmuszając ich do poszukiwań nowych strategii radzenia sobie ze zdarzeniami anormalnymi (por. Wrosch, Freund, 2001), co nie stanowi niestety najczęstszego rezultatu tych zmagania. Trudności oddziałujące na funkcjonowanie młodych często prowadzą do utrwalania się zarówno w ich myśleniu, jak i zachowaniu hedonistycznego prezentyzmu oraz równie wygodnego paradygmatu odwracalności (Ricolfi, 1984; za: Lanz, Rosnati, 2002). Tym samym pożądane i promowane w systemie demokratycznym potrzeby jednostkowego wytyczania celów oraz samodzielnego weryfikowania obowiązujących zasad i uznawanych wartości nie są wzmacniane w rozwoju młodej osoby przez społeczeństwo. Ma ono świadomość, że wszelkie przejawy podmiotowości, autosterowności i kreatywności, zwłaszcza w postawach młodych, są warunkiem efektywności w dzisiejszym świecie, ale brakuje nadal przełożenia na płaszczyznę funkcjonalną młodych.

Prowadzi to do poszerzenia zakresu reformy szkolnictwa o konieczność wprowadzenia nowych jakości do procesu kształcenia młodych. G. Kvieskiene i T. C. Mason (2004) wskazują na cztery podstawowe postulaty, które zakładają że:

- akcent stawiany na zindywidualizowane podejście do każdego ucznia pozwoli nie tylko zachować godność młodego człowieka, ale również rozbudzić w nim poczucie bycia osobą i wszystkie implikacje stąd wynikające;
- ocenianie uczących i studiujących powinno bezpośrednio odwoływać się do zasady równych szans;
- poufność i zachowanie osobowej komunikacji z każdym z uczących się stanowi gwarancję podmiotowej relacji nauczyciel – uczeń;
- odpowiedzialność i kompetencyjność pozwalają nauczycielowi radzić sobie z sytuacjami konfliktowymi.

² W latach 1993–2000 wskaźnik bezrobocia wzrósł z 4,4% do 11,5%; przy czym wskaźnik dla młodych osób poniżej 24. roku życia był nawet wyższy i sięgał 26,5%. Poza tym statystyki pokazują, że populacja objęta długotrwałym bezrobociem w 1/3 składa się z młodych osób.

Działania takie uczą, z założenia, poczucia własnej decyzyjności i sprawstwa. Pokazują, że każdy uczeń jest odrębną osobą, która potrafi samodzielnie doświadczać i działać. Mieszczą się w ramach priorytetów wpisanych w reformę szkolnictwa, jakimi są humanizacja, demokratyzacja systemu kształcenia oraz zachowanie litewskich treści kulturowych przy otwartości i chęci rozwoju (Litewskie Ministerstwo Edukacji, 2003; za: Kvieskiene, Mason, 2004).

Poza programowymi trudnościami, związanymi z koniecznością jakościowej zmiany myślenia o kształceniu i kształcących się, szkolnictwo boryka się z szeregiem mniejszych problemów o pragmatycznym charakterze. Przykładem może być nadal niewystarczająca komputeryzacja szkół i uniwersytetów na Litwie. Przyczyną tego stanu rzeczy, z którą obecnie trudno jest sobie poradzić, są zdecydowanie za niskie nakłady finansowe. Niemniej jest konieczne wskazanie, że to stanowi kolejną barierę w samorozwoju młodych. Pomijając brak możliwości rozwinięcia przez młodych konkretnych kompetencji, nieodzownych na rynku pracy, okazuje się, że techniczne niedostatki blokują dostęp do podstawowego dziś źródła wiedzy i doświadczenia, jakim jest Internet. Tym samym wiele możliwości edukacyjnych i zarobkowych jest wciąż poza zasięgiem młodych Litwinów.

Nie jest łatwo sprostać oczekiwaniom zarówno cywilizacji, która podlega coraz bardziej dynamicznym przemianom, jak i dorastającego młodego pokolenia, które w erze globalizacji pragnie rozwinąć umiejętności pozwalające na partnerskie zaistnienie na europejskim rynku pracy; wciąż te same przeszkody w postaci: niewystarczających funduszy, nadal za małej liczby dobrze wykwalifikowanej kadry, braków sprzętowych hamują proces rozwoju szkolnictwa. Jednak, co napawa optymizmem, w świadomości reformatorów, nauczycieli i uczniów pojawiły się na stałe zagadnienia:

- otwartości i tolerancji wobec innych kultur i osób;
- dbałości o formowanie się osobistej tożsamości;
- dbałości o kształtowanie nie tylko kompetencji poznawczych, ale również kompetencji społecznych ucznia w dialogu dwóch osobowości: nauczyciela i uczącego się (Kacprzak, 2004).

Aktywna i poszukująca postawa osób zarządzających systemem edukacyjnym na Litwie pozwala z nadzieją patrzeć w przyszłość. Podejmowana wymiana doświadczeń między badaczami i praktykami z różnych krajów, w tym np.: ze Stanów Zjednoczonych, Danii, Polski, istotnie dynamizuje proces przemian i wzrostu. Natomiast obrany kierunek ku demokratyzacji szkolnictwa jest obecnie jedynym mogącym sprzyjać zdrowemu wzrostowi indywidualności, jaką jest każdy człowiek. Należy wystrzegać się jednak ulegania bezkrytycznemu wpływowi polityki sukcesu, gdyż sukces szkoły zależy od wielu czynników, w tym społecznych i ekonomicznych. Celnie zauważa to Allen-Meares (2000; za: Kvieškiene, Mason, 2004, s. 192), konkludując:

The school is impacted upon by its larger community and social context. If social supports are not present for children and their families to buffer the consequence of poverty, and other problems, even with the implementation of school reform proposals – educational success is highly unlikely.

Literatura cytowana

- Aidukienė T., *Lithuania Today: On a Road to a Democratic Society and a School for All?*, referat wygłoszony na konferencji „Democratic Principles in Education System” w Rydze, maj 2001.
- Błachnio A. (2002), *Kształcenie wyższe – narzuconym czy intencjonalnie wytyczonym zadaniem w perspektywie przyszłości młodych dorosłych?*, „Europejczycy”, 4(2), 33–40.
- Boski P. (2002), *Wielokulturowa Warszawa i jej społeczne reprezentacje* [w:] *Psychologia w obliczu zachodzących przemian społeczno-kulturowych. Kolokwia Psychologiczne*, J. Brzeziński, H. Sęk (red.), 10, 117–140, PAN, Warszawa.
- Hogan-Brun G., Ramonienė M. (2003), *Emerging Language and Education Policies in Lithuania*, „Language Policy”, 2, 27–45.
- Kacprzak L. (2004), *Relations of Correct Interpersonal Relationship between a Human-educator – Pupil as Competence Areas for Subjectivity*,

- referat wygłoszony na konferencji „Švietimo reforma ir mokytojų ren-
gimas: aktualijos ir perspektyvos” w Wilnie, maj 2004.
- Kulich J. (2002), *Residential Folk High Schools in Eastern Europe and the
Baltic States*, „International Journal of Lifelong Education”, 21(2), 178–
–190.
- Kvieskiene G., Mason T. C. (2004), *Integrating Civic Education and Social
Work: The Social Educator Master's Degree Program at Vilnius Peda-
gogical University* [in:] *Civic Learning in Teacher Education. Interna-
tional Perspectives on Education for Democracy in the Preparation of
Teachers*, G. E. Hamot, J. J. Patrick, R. S. Leming (eds.), 189–213,
Bloomington, Indiana.
- Lanz M., Rosnati R. (2002), *Adolescent's and Young Adult's Construction
of the Future: Effects of Family Relations, Self-esteem, and Sense of Co-
herence* [in:] *Future-orientation. Theory and Research*, J. Trempała,
L. E. Malmberg (eds.), 17–34, Peter Lang, Frankfurt am Main.
- Obuchowski K. (2000), *Człowiek intencjonalny, czyli o tym, jak być sobą*,
„Rebis”, Poznań.
- Obuchowski K. (2001), *W poszukiwaniu właściwości człowieka*, „Gar-
mond”, Poznań.
- Roffe I. (1996), *Transition and the Development of Higher Education Ma-
nagers in Lithuania*, „European Journal of Education”, 31(1), 109–124.
- Wrosch C., Freund A. (2001), *Self-regulation of Normative and Non-nor-
mative Developmental Challenges*, „Human Development”, 44, 264–283.

Summary

The Lithuanian educational system changes demanded by the rapid pace of the process of reforming in collaborating Europe. In searching for the new perspectives in education which would improve the competences and learning outcomes and which would facilitate the mobility of Lithuanian youth, there is the obvious necessity to protect the rich national and local diversity of cultural heritage. The article seeks to scrutinize

some of possible aims and objectives of the innovating process being introduced in the educational structures in Lithuania.

OD JAITŲ DO BRUKEL
SKOLINŲTO MOVENSZOMOS PAROLONVTON
NA LITVIA K LATACH 1985-2004
KISLIKAI TACLMAN

Wprowadzenie

Zakresomiu O'wony...
Inferenciu...
1985...
1995...
2004...
Litvia...
Lithuanian...
educational...
structures...
innovating...
process...

Litvia...
Lithuanian...
educational...
structures...
innovating...
process...